

УДК 331.522.4

Уманський національний університет садівництва

І.І. ЧЕРНЕГА, к.е.н., старший викладач

СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку країни в період становлення ринкових відносин передбачає різноманітність форм власності і організації виробництва. Але, при будь-якій формі власності, проблема забезпечення зацікавленості робітників в повній реалізації свого трудового потенціалу залишається однією з найбільш значущих. Можна впровадити у виробництво найсучаснішу техніку і технологію, внести радикальні зміни у функціонування господарського механізму, але належного результату не буде, якщо не створені умови для реалізації трудового потенціалу, не сформований дійовий механізм його використання.

Поняття „економічний механізм” є відносно новим, чим пояснюється виникнення проблеми стосовно формулювання сутності економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу [1]. Більшість сучасних енциклопедій та економічних словників поняття „економічний механізм” не розглядають взагалі, а містять тлумачення поняття „господарський механізм”. Так, відповідно до численних визначень економічних енциклопедій та словників, господарський механізм – це система основних форм, методів, важелів господарювання, за допомогою яких відбувається вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, узгодження суспільних, групових та особистих інтересів, що забезпечує функціонування та розвиток економіки [2].

Актуальність проведеного дослідження обумовлюється тим, що проблема механізму ефективного використання трудового потенціалу

належить до числа тих, які не бувають вирішеними до кінця, оскільки займають важливе місце в економічній науці і практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців, до числа яких входять О.А. Богуцький, Д.П. Богиня, С.Г. Дзюба, М.І. Долішній, В.С. Дієсперов, О.І. Здоровцов, Г.Т. Куликов, І.І. Лотоцький, М.В. Шаленко, В.А. Шамота при дослідженні механізму регулювання зайнятості та ринку праці не акцентували свою увагу на визначенні терміну „економічний механізм”, але до складу економічного механізму вони відносили переважно економічні, законодавчі, адміністративні, організаційні заходи впливу на підвищення ефективності використання трудового потенціалу.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних положень загальної економічної теорії, об’єктивні економічні закони розвитку аграрного виробництва, наукові розробки вітчизняних вчених з питань використання трудового потенціалу, періодичні видання, законодавчі та нормативні матеріали.

Оскільки рівень ефективності використання трудового потенціалу залежить від вирішення чималої кількості проблем, що виникають в процесі його відтворення, то, на нашу думку, не потрібно обмежуватись лише сферою використання трудового потенціалу.

На даному етапі ринкових перетворень економічний механізм ефективного використання трудового потенціалу повинен формуватися при оптимальному поєднанні ринкових важелів регулювання та державного управління системою відтворення трудового потенціалу.

Основна функція господарського механізму – це підтримка динамічного співвідношення між рівнем розвитку продуктивних сил та конкретними формами виробничих відносин [3].

Державне управління системою відтворення трудового потенціалу повинне відбуватися через прийняття законів та законодавчих актів. Серед основних функцій державного регулювання виділяють заходи щодо запобігання диспропорції на ринку праці, коли реальна вартість робочої

сили може впасти нижче соціально-допустимих меж, тобто нижче вартості робочої сили. Тому основою економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу має бути державне регулювання відтворення трудового потенціалу. Поряд з цим даний економічний механізм має сприяти виявленню та використанню резервів робочої сили, які виникають завдяки конкретним умовам господарювання [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний механізм ефективного використання трудового потенціалу ми розуміємо як систему соціально-економічних та законодавчих методів, заходів та організаційних форм ринкового та державного регулювання, а також управління системою відтворення трудового потенціалу.

Аналізуючи динаміку показників ефективності суспільного виробництва можливо дати оцінку ефективності дії економічного механізму використання трудового потенціалу держави, але потрібно зазначити, що використання цих показників не завжди є правомірним. Ефективне використання трудового потенціалу зумовлює раціональне та повне використання трудового потенціалу відповідно до його якісних та кількісних характеристик [4].

На нашу думку, повне використання трудового потенціалу – це залучення до праці такої чисельності економічно активного населення, яке б не зменшило існуючих показників ефективності та розвитку економіки країни. Ефективне використання трудового потенціалу в суспільне виробництво передбачає не лише повне використання трудового потенціалу, а й раціональне. Раціональність трудового потенціалу полягає у його розподілі між видами праці та відповідними секторами економіки [6].

Функціонування економічного механізму, як інструменту управління, ефективним використанням трудового потенціалу повинне здійснюватись за допомогою методів та організаційних форм, що можуть бути умовно поділені відповідно до функцій процесу управління на планування та

прогнозування, організації, мотивації, контролю та регулювання. Завдяки такому поділу можливе найбільш оптимальне управління об'єктом [7].

Процес планування має своїм завданням розробку програми формування та ефективного використання трудового потенціалу, яка повинна включити всю сукупність заходів та визначити порядок та строки виконання завдань для ефективного використання трудового потенціалу, тобто для поставленої мети. Ця програма повинна бути узгоджена з положеннями Державних програм та напрямів розвитку трудового потенціалу України на відповідні роки. Проект такої програми був розроблений співробітниками НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України на 2000–2010 роки. За основу для розробки цієї програми було взято програму зайнятості населення, яка погоджена з іншими програмами в рамках політики доходів, а також політики стосовно освіти, таким чином, утворюючи комплексну програму, спрямовану на більш повне та раціональне використання та розвиток трудового потенціалу населення [2].

Процес прогнозування – це процес наукового передбачення майбутнього стану ринку праці, ринку робочої сили на основі аналізу минулої та сучасної ситуації, що має місце на цих ринках. Результатом даного процесу є прогноз, який повинен надавати науково обґрунтовану інформацію як про якісні, так і про кількісні характеристики зазначених ринків в перспективі, а також про можливий розвиток теперішньої ситуації.

Процес планування як один з складових елементів економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу має за основу два типи прогнозування [3]: розвідувальне та нормативне прогнозування. Розвідувальне прогнозування – це прогнозування тенденцій розвитку реально існуючої ситуації на ринку робочої сили та ринку праці за певних умов. Нормативне прогнозування – це прогнозування таких тенденцій розвитку суспільних процесів, які мають забезпечити розв'язання завдання

ефективного використання трудового потенціалу. Отже, нормативне прогнозування передбачає введення елементу моделювання економічних, соціальних, політичних та інших процесів. Найважливіша риса методології прогнозування – це системний аналіз, в процесі використання якого вирішуються такі задачі дослідження економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу:

- 1) визначення мети та умов функціонування системи „трудоий потенціал”;
- 2) аналіз об’єкта дослідження, визначення його основних елементів, функцій, взаємозв’язків;
- 3) визначення системи показників, що характеризують ефективність функціонування економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу;
- 4) моделювання можливих варіантів розвитку подій в сфері відтворення трудового потенціалу;
- 5) аналіз обраних варіантів досягнення поставленої мети і здійснення вибору варіанту, що найбільше підходить за найімовірнішого розвитку подій [5].

На першому етапі аналізують ситуацію, що склалася в сфері відтворення трудового потенціалу з позицій мети, тобто ефективного використання трудового потенціалу. На другому етапі визначають основні складові трудового потенціалу та характеризують їх взаємозв’язок. На третьому етапі визначають показники ефективності економіки та збалансованості характеристик трудового потенціалу з основними виробничими фондами та робочими місцями в якісному та кількісному співвідношенні. Четвертий етап дослідження економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу передбачає розробку комплексної програми ефективного використання трудового потенціалу, а на п’ятому – остаточне визначення необхідних для цього методів та заходів у складі економічного механізму [3].

Чимало науковців зазначають, що важливість процесу прогнозування функціонування трудового потенціалу полягає в необхідності його розробки для визначення правильної стратегії соціально-економічного розвитку держави.

Наступною складовою економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу є організація. Саме на етапі організації потрібно чітко визначити та впорядкувати процес застосування трудового потенціалу.

На сьогоднішній день значною проблемою є мотивація працівників до підвищення продуктивності праці [8]. Світовий досвід свідчить, що ефективність виробництва визначається мотиваційними системами, які розроблені відповідно до особливостей виробництва.

Під мотивацією слід розуміти спонукання працівників до активної діяльності. Функція мотивації включає заходи для підвищення ефективності використання трудового потенціалу, які визначають мотиви та причини діяльності людей.

Висновки. Отже, економічний механізм ефективного використання трудового потенціалу ми розуміємо як систему соціально-економічних та законодавчих методів, заходів та організаційних форм ринкового та державного регулювання, а також управління системою відтворення трудового потенціалу. Тому дослідження основних показників механізму ефективного використання трудового потенціалу допоможе прискорити процес відтворення трудового потенціалу держави.

Бібліографічний список.

1. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. — М. : Книжный мир, 1999. — 895 с.
2. Економічна енциклопедія : у трьох томах / [Редкол.: С.В. Мочерний та ін.] — К. : Видавничий центр „Академія”, 2002. — Т. 3. — 952 с.
3. Політична економія : навч. посіб. / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєва та ін.; за ред. К.Т. Кривенка. — К. : КНЕУ. — 2001. — 349 с.

4. Богиня Д.П. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати / Д.П. Богиня, Г.Т. Куликов, В.А. Шамота. — Інститут економіки НАН України. — К., 2001. — 300 с.
5. Прогнозування і розробка програм : метод. посіб. / під ред. В.Ф. Беседіна. — К. : Науковий світ. — 2000. — 468 с.
6. Завіновська Г.Т. Економіка праці : навч. посіб. / Г.Т. Завіновська ; Київський національний економічний університет. — К., 2000. — 200 с.
7. Якуба К.І. Трудовий потенціал сільських територій / К.І. Якуба // Вісник аграрної науки. — 2007. — №6. — С. 73—75.
8. Лотоцький І.І. Становлення та розвиток людського капіталу : матеріали III міжнар. наукової конф. [“Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин”], (Умань, 5–6 червня 2009 р.) / М-во аграр. політики, Уманський держ. аграр. ун-т. — Умань : Уманський держ. аграр. ун-т, 2009. — С. 11–12.

Розглянуто проблеми стосовно формулювання сутності механізму ефективного використання трудового потенціалу та запропоновано методи щодо функціонування економічного механізму як інструменту управління ефективним використанням трудового потенціалу.

И.И. Чернега. Сущность механизма эффективного использования трудового потенциала. Рассматриваются проблемы относительно формулировки сущности экономического механизма эффективного использования трудового потенциала и предлагаются методы относительно функционирования экономического механизма как инструмента управления эффективным использованием трудового потенциала.

И.И. Chernega. Wirtschaftlicher Mechanismus der effektiven Ausnutzung das Arbeit potenciala. Problems are considered in relation to formulation of essence of economic mechanism of the effective use of labour potential and methods are offered in relation to functioning of economic mechanism as instrument of management the effective use of labour potential.